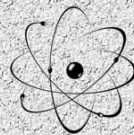

ЧАС, МОРАЛЬНІСТЬ, ДИТИНА

Наука -
школі

У статті розглянуто стратегії створення морально виховуючого середовища в сучасному освітньому закладі, запропоновано філософсько-освітнє розуміння змісту категорії „духовність” й окремих аспектів духовно-морального виховання засобами християнсько орієнтованих навчальних курсів.

Ключові слова: мораль, духовність, духовно-моральні цінності, освіта, виховання, християнська етика.

УДК 37.015.31:
17.022.1

„Створювати особистість ... з любов'ю до всього людського, піднесеного і прекрасного, і, водночас, особистість бездоганної чесності, здатну до відгуку на все добре, позитивне”
В.М. Бехтерев

Постановка проблеми. Будь-яка епоха покладає великі надії на підростаюче покоління. В окремі часи ця надія стає палким бажанням змінити світ, зробити його кращим. У сучасних, складних соціокультурних умовах посткласична філософія освіти все більше акцентує увагу на необхідності розвитку етично-ціннісних основ особистості, а світоглядну переорієнтацію освіти визнає необхідним чинником продуктивного розвитку і людини, і суспільства, яке має бути не тільки суспільством технічної досконалості, а й високої моральності з багаторівневою духовно-ціннісною орієнтацією.

Аналіз досліджень і публікацій. Традиція розуміння освіти як способу формування особистості, етичного розвитку людини, а через неї суспільства, розвивалася такими мислителями, як Г.В.Ф. Гегель, К. Ясперс, Е. Фромм, Е. Тоффлер,

В. Франкл. Вітчизняними дослідниками проблематики моральних цінностей в освіті вважаються відомі українські мислителі – Б. Грінченко, М. Гоголь, В. Зеньков-

ський, К. Ушинський, О. Кониський, П. Куліш, І. Огієнко, І. Пулюй, С. Русова, Г. Сковорода, П. Юркевич.

Моральний розвиток особистості є центром досліджень багатьох сучасних філософів: В. Андрущенко [1], В. Огнев'юка [5], Е. Проценко [7], Н. Ткачової [8], О. Федоринової [10], Н. Хамітова [12] та ін.; психологів: І. Бежа [2], М. Боришевського [3], Е. Помиткіна [6] та ін.; педагогів: І. Зязюна [4], Г. Сагач [4], В. Хайруліної [11] та ін. У працях сучас-

Олена РОГОВА

Доцент кафедри філософії освіти Дніпропетровського ОІПНО, кандидат філософських наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 1-3 2015

ОСВІТНЬО-ВИХОВНА СТРАТЕГІЯ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Перш за все, важливу роль у цій стратегії відіграє сама **шкільна мораль**, оскільки вона визначає загальний клімат і середовище освіти. Позитивні цінності, такі як знання і відсутність стереотипів, повага і ввічливість, цінування особистості, родини і старших за віком, відсутність тиску на тих, хто молодше або нижче за соціальним чи матеріальним становищем, позитивний погляд на різноманітні традиції й відмінності – усі ці чинники лежать в основі шкільної моралі. І відповідальність за неї поширюється і на адміністрацію, і на учнів з батьками, і на персонал, як викладацький, так і не викладацький.

По-друге, важливою є також відповідна **шкільна етична політика**, оскільки вона допомагає позбутися того простору, в якому знецінюється мораль. Політика визначення загальних моральних цінностей, необхідних для школи майбутнього, для особистісного розвитку дитини, вимоги щодо поведінки і хуліганства, образ і марнословства повинні формуватися спільними зусиллями усіх учасників навчально-виховного процесу, визнаватися та впроваджуватися також усіма. Шкільна етична політика – політика заохочення до моралі та виховання моралі.

По-третє, реальне **шкільне життя** має надзвичайну вагу, оскільки воно або демонструє позитивний приклад і відображає правильність упровадження шкільної моральної політики, або ж воно виявляє розбіжність між проповідваним і реальністю. Більшість дітей найкраще вчать на прикладах, особливо у ранньому віці, тому що щоденне життя закладу має надзвичайний вплив на те, як будуть засвоєні учнями моральні чесноти. У шкільному житті важливо все: з ким та в якій грі грають діти на перервах та на шкільному майданчику, яку музику слухають протягом шкільного дня, які позакласні заходи та з якою метою проводяться (беззмістовні дискотеки чи тематичні вечори, які теж можуть закінчуватись дискотекою, значення якої вже буде зменшене у порівнянні з високими ідеалами першої частини заходу). Шкільний календар, шкільні традиції, шкільні свята, шкільне самоврядування і, навіть, шкільні екскурсії мають стати відзеркаленням тих моральних чеснот, які прагне побачити педагогічний колектив у своїх вихованців.

По-четверте, одним з найважливіших чинників є навчальні **шкільні програми** та методики, оскільки саме вони закладають основи моральності вихованців. Якщо програм, що містять піднесення моральності бракує, або вони символічні чи формальні, тоді їх дієвість стає мінімальною. Якщо ж вони послідовні, охоплюють гуманітарні дисципліни (особливо літературу та мистецтво), громадянську освіту або учням з батьками пропонуються факультативні курси духовно-морального спрямування (за їх власним бажанням!), тоді вони будуть доповнювати, поширювати та зміцнювати моральність школярів. Слід відзначити, що, навіть, уроки трудового навчання можуть стати уроками морального виховання. Саме вони здатні змінити ставлення до самої праці та до людей праці (сьогодні ми востаємо в безруку цивілізацію економістів і менеджерів, коли нестача, наприклад, електрики з дозволом роботи з високою напругою може вже завтра мати катастрофічні наслідки). На уроках біології учень має вивчати не тільки класи рослин і тварин, а навчитися любити квіти, берегти оточуючий світ. Вивчення астрономії має сприяти захопленню зоряним небом, спонукати бажання стати частиною гармонії Всесвіту. Будь-який шкільний предмет має бути моральним, здатним виховувати серця наших вихованців.

Система ж педагогічних засобів у цьому плані не може бути раз і назавжди встановленою. Мудрий педагог-вихователь її чутливо змінює, розриває, і коригує, глибоко аналізуючи свої дії, знаходячись у вічному пошуку і переживаннях, буденних справах, радостях і розчаруваннях, і вдоволеності разом з помилками та досягненнями своїх учнів. Сучасний вихователь – це сплав інтуїції та знань, мудрості й творчих надбань, аналізу, фантазії та творчої уяви, здатний перекладати виховні труднощі, відчувати стан душі школяра, спроможний тонко й обережно доторкнутися до ніжнього й делікатного внутрішнього світу дитини. Шаблонний ►

них дослідників особливо підкреслюється, що моральність не може ґрунтуватись на бездуховності. Науковці також дійшли висновків, що саме любов і повага до вихованців, пронизана високою моральністю, є основою етичного виховання.

Проте, слід зауважити, що в сучасних дослідженнях досить мало рефлексуються філософсько-освітні засади створення морально виховуючого середовища в освітньому закладі. Також не отримав достатньої уваги методологічний супровід процесу становлення етичної сфери зростаючої особистості.

Мета дослідження. У межах статті обмежимось дослідженням стратегій створення морально виховуючого середовища в сучасному навчальному закладі, й розглянемо окремі аспекти духовно-морального виховання особистості засобами християнсько орієнтованих навчальних курсів.

Виклад основного матеріалу. У центрі уваги педагога в наш час повинні бути не просто питання етичного виховання школярів, сьогодні потрібно піднімати авторитет самої моральності, будувати комплексну виховну роботу навчального закладу таким чином, щоб висока моральність дитини чи підлітка, стала в шкільному середовищі престижною та бажаною. Зараз вже замало надавати пріоритет лише знанням чи короткотерміновим результатам, потрібно зосередження уваги на питаннях призначення освіти, виховання моралі майбутніх фахівців.

Але ж результативною є рішення задач морального

виховання школярів стане лише потужна освітньо-виховна стратегія навчального закладу (див.вріз).

Сьогодні ще немає єдиної точки зору на зміст і форми викладання нових предметів духовно-морального спрямування, але вся духовна ситуація в суспільстві, тривожний стан у вихованні молодого покоління переконують в тому, що такі предмети мають віднайти своє місце у навчальних закладах.

Головний акцент духовно-моральної освіти в межах викладання курсів духовно-морального спрямування, зокрема християнської етики, не тільки й не стільки наповнення пам'яті або розвиток інтелекту, скільки „запалення серця”, пошук вищого сенсу життя, того, що його „осяює”.

Важливою складовою духовно-ціннісної освіти є спільне буття-екзистенція педагога і дитини в певному просторі – часі, основною формою якого є діалог. У процесі взаємодії, діалогу з учителем, учні мають більше можливостей розвинути такі здібності: самопізнання, самоконтроль, аналіз наслідків власних дій, самокритику, розуміння оточуючих, визнання важливості спілкування та відмінності у поглядах.

Викладання християнської етики в школі можна порівняти з пошуком стежини до дитячого серця через прекрасне в природі, житті, мистецтві, літературі, історії, звичаях нашого народу. Просвіта, побудована на традиційних для України цінностях – у тому числі й цінностях християнських – дасть можливість на-

і трафаретний підхід у вихованні підлітків ніколи не дасть бажаних результатів, не сприятиме формуванню високої моральної особистості. Щоб моральна просвіта не перетворилась на надойдливе моралізування (справжнє й високе взагалі не може бути нудним), яке приносить більше шкоди, ніж користі, слід звернутися до скарбниці педагогічного досвіду К.Д.Ушинського. Виступаючи проти сухого моралізування, не пов'язаного з життям, він писав: „Що стосується моральних сентенцій, то вони ледве не гірше покарань... Привчаючи підлітків слухати високі слова моральності, смисл котрих не завжди зрозумілий, а головне не відчутний, ви готуєте лукавців, котрим тим вигідніше мати вади, що ви дали їм ширми для закриття цих вад” [9, с. 260].

Етичні знання корисно давати тоді, коли учні потребують розширення свого морального світогляду, зацікавлені в отриманні певних знань з хвилюючих „вічних” питань етики, таких, як сутність і критерії щастя, сенс життя, гідності, тощо. Сьогодні пошуку відповіді на ці питання потужно сприяють факультативні курси, що спираються на основи християнської етики, бо це єдині виховні дисципліни, які за підтримки батьків обирає сама дитина. Якщо ми не годуватимемо дитину, яка хоче їсти, – вона загине від голоду, якщо харчуватимемо її в „Макдональдсі”, – згодом лікуватимемо її від виразки шлунку. Єдиний вихід – смачна, споживна, традиційна кухня. Одна з найважливіших переваг традиції – перевіреність часом. Одна з основних рис української традиції – духовність.

Духовність – це складний психічний феномен самоусвідомлення особистості. Визначимо духовність як здатність людини до самотрансценденції („виходу поза межі себе” назустріч іншій людині або певному сенсу), самовизначення, самотворчості, що відображає прагнення до гармонізації внутрішнього світу й взаємовідносин з оточуючими, наддулітарний (направлений до Бога) ціннісний зміст і спрямованість життєдіяльності, що відображається у вчинковій царині.

Духовно-моральні цінності, уявлення, установки та аксіоми – це продукт нашої історії та культури. Зародившись у I ст. нашої ери в Палестині у контексті розвитку християнства, вони пройшли разом з людством багатотисячолетню еволюцію. Починаючи з перших років нашої ери, відбувалося становлення головних християнських цінностей – загальних чеснот: розсудливості, поміркованості, справедливості, стійкості, чесності, правдивості, вірності слову і теологічних чеснот: віри, надії, любові, жертвовності, милосердя. Сталими моральними взірцями були та залишаються десять заповідей Мойсея.

Глибинні цінності християнства стали джерелом та основою синтезу моральних ідей античності (істини, добра, краси, знання) з християнськими універсальними чеснотами, що не залежать від будь-яких політичних та етнічних рамок, вони звернені до особистості, як відповідача за свої дії.

Від середньовіччя саме християнство формувало культурну традицію та забезпечувало культурну єдність спочатку Західної Європи, а поступово й усього світу. Християнські культурні цінності стали основою розвитку всієї культури, особливо музики, живопису, архітектури, літератури. Вони інтегрувались з іншими спорідненими цінностями, наприклад, етичними переконаннями певного народу, моральними звичаями і традиціями, будували ціннісний світ родини, стосунки батьків і дітей, вчили поважати старших.

З часом, в епоху Просвітництва та нові часи християнські цінності перестали прямо ототожнюватись з християнством як релігією і почали оцінюватись як універсальні моральні цінності європейської цивілізації у культурологічному її вимірі, набули загальнолюдського характеру. Нині вони є невід'ємною частиною сучасної культури і явно чи приховано впливають на життя кожної людини й суспільства в цілому, незважаючи на те, яку світоглядну позицію займає кожна конкретна особистість.

Отже, довгостроковий і понад ситуаційний, інтегративний характер цінностей, що стали гуманістичними постулатами та увійшли до людської культури як християнські моральні чесноти, надає їм особливої ролі в процесі виховання дітей та молоді.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В. П. Реальність освіти: проблеми деміфологізації // Практична філософія. — 2001. — №1. — С. 185-197.
2. Бех І. Духовний розвиток особистості: поступ у незвідане / І. Бех // Педагогіка і психологія. — 2007. — № 1. — С. 5-27
3. Боришевський М. Й. Духовність особистості: соціально-психологічна сутність, детермінанти становлення та розвитку / М. Й. Боришевський // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / [за ред. С. Д. Максименка].— Київ, 2007. — Т.IX, ч. 5. — С. 25-32.
4. Зязюн І. А. Філософія виховання особистості в контексті розбудови Української держави / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач // Зязюн І. А. Краса педагогічної дії / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. — Київ, 1997. — С. 44-51.
5. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку: монографія / В. О. Огнев'юк. — Київ : Знання України, 2003. — 450 с.
6. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія / Е. О. Помиткін. — Київ : Внутрішній світ, 2012 — 280 с.
7. Проценко Е. Б. Духовно-ціннісні орієнтації особистості в контексті філософсько-релігійних традицій : автореф. дис. ... канд. філос. наук; спец 09. 00. 11 / Проценко Е. Б.; КНУТШ. — Київ, 2006. — 13 с.
8. Ткачова Н. О. Історія розвитку цінностей в освіті / Н. О. Ткачова. — Харків : Видавничий центр ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. — 423 с.
9. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения : в 11 тт./ К. Д. Ушинский; [сост. В. Я. Струминский].— М. : Л. : Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1949. — Т.6. — 445 с.
10. Федорова О. А. Мораль і релігія / О. А. Федорова [Електронний ресурс] / Інтернет-ресурс Матеріалів 10-ї Міжнародної науково-практичної конференції „Роль науки, релігії і обшества в формуванні нравственной личности”, — Донецьк, 2007. [Електронний ресурс].— Режим доступу: http://iai.donetsk.ua/_u/iai/dtp/CONF/10/contents/begin.php3
11. Хайруліна В. М. Цінності освіти в духовному зростанні особистості / В. М. Хайруліна // Мораль і освіта в полікультурному суспільстві: ідеали і цінності: Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 22 жовт. 2010 р. — Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2011. — С.3-6.
12. Хамитов Н. В. Філософія: Бытие. Человек. Мир : курс лекцій / Н. В. Хамитов. — Киев : КНТ, Центр учебной литературы, 2006. — 456 с.

Елена РОГОВАЯ

Время, нравственность, ребенок

В статье рассмотрены стратегии создания морально воспитывающей среды в современном образовательном заведении, предложено философско-образовательное понимание содержания категории „духовность” и отдельных аспектов духовно-морального воспитания средствами христиански ориентированных учебных курсов.

Ключевые слова: мораль, духовность, духовно-моральные ценности, образование, воспитание, христианская этика.

Olena Rogova

Time, morality, child

In the article the strategies are considered of creating moral up-brining environments at modern educational establishment. Also, the philosophical-educational understanding is offered concerning the substance of category „spirituality” and some aspects of spiritual and moral education using facilities of the Christian-oriented educational courses.

Key words: morality, spirituality, spiritual and moral values, education, up-brining, Christian ethics.

ступному поколінню бути справжніми громадянами України, будувати свій спільний дім на міцному фундаменті духовних цінностей, бо саме християнство сформувало історичне обличчя України і менталітет українців.

Висновки. Яку стратегію створення духовно-виховуючого середовища та які конструкти морального виховання визначить для себе сучасний освітній заклад, залежить від його учнів, батьків і вчителів. Головне, щоб ці інновації не були втиснуті в прокрустове ложе шаблонів, нежиттєвих, негнучких форм спілкування, а наповнилися мистецтвом морального загартування вихованців, які мають бути активними учасниками навчально-виховного процесу, заснованому на живому пошуковому діалозі, побудованому на емоційному підґрунті, спрямованому на формування моральних поглядів і почуттів.

І тоді ми справді зможемо спостерігати активний процес оновлення змісту освіти й удосконалення систем духовно-морального виховання учнів, переосмислення й переорієнтації підходів щодо розвитку особистості та впливу на формування її високиморальної громадської позиції, національної свідомості, потягу до прекрасного. І пам'ятаймо: саме школа формує майбутні покоління, бо моральність бере витоки з неповторної пори дитинства, а від цього залежить розвиток і розквіт нашої держави, нашого суспільства і нашої родини.